

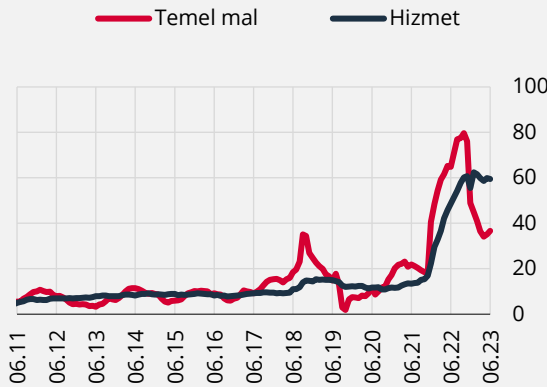
Kutu 2.3

Hizmetler Enflasyonunda Atalet

Çekirdek enflasyonun iki temel bileşeni olan hizmet ve temel mal grupları fiyat dinamikleri açısından farklılıklar sergilemektedir. Temel mal grubunun dış rekabete açık olması nihai fiyatlar üzerinde baskı oluştururken aynı zamanda ithal girdi kullanımını teşvik etmekte ve grup fiyat gelişmelerinde döviz kurunun önemini artırmaktadır. Temel mal grubu teknolojik gelişmelere daha açık olup verimlilik kazanımlarından olumlu etkilenmektedir. Hizmetler grubunda ise fiyatların ücret başta olmak üzere yurt içi faktörlere daha duyarlı olduğu gözlenmektedir. Verimlilik kazanımlarının daha sınırlı olduğu hizmetlerde, sektörler arası ücretlerin ortak seyri birim maliyetleri yükselterek fiyat artış eğilimini güçlendirmektedir. Her iki sektör de talep gelişmelerinden etkilenirken toplam talep koşullarının hizmetler sektöründe daha önemli olduğu, dayanıklı mal öncülüğünde temel mal grubunda krediye duyarlılığın daha belirgin olduğu gözlenmektedir.¹ Bu unsurların yanı sıra hizmetler sektöründe dönemsel fiyatlama davranışı ve geriye doğru endeksleme daha yaygındır. Kısaca özetlenen bu yapısal farklılıklar neticesinde, 2023 yılı ortası itibarıyla hizmetler sektörü endeks değeri temel mal grubuna kıyasla yaklaşık yüzde 43 daha yukarıda değer almaktadır.

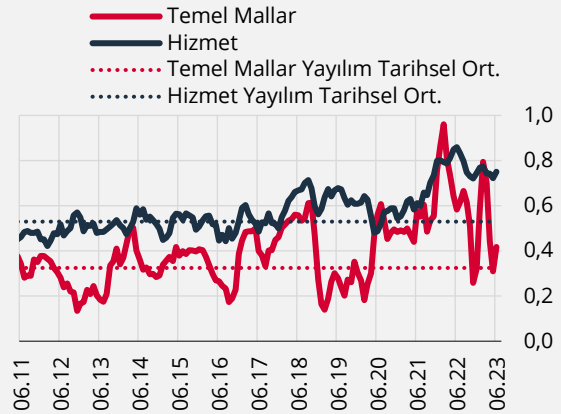
Yıllık enflasyon oranlarının yanı sıra yayılım endekslerinin tarihsel gelişimi ana gruplar arasındaki fiyatlama davranışı farklılığını ortaya koymaktadır. Büyük oranda dış ticarete konu mallardan oluşan temel mal enflasyonu dinamiklerinde Türk lirası cinsinden ithalat fiyatlarının belirleyiciliğinin yüksek olduğu görülürken şokların etkisinin zayıfladığı dönemlerde enflasyon hızlı bir şekilde düşük seviyelere gerileyebilmektedir. Diğer taraftan, dış ticarete konu olmayan, dönemsel fiyatlama ile geriye doğru endeksleme davranışının daha baskın olduğu ve ücretlere duyarlı hizmetler sektöründe enflasyonun atalet sergilediği görülmektedir (Grafik 1 ve Grafik 2).

Grafik 1: Temel Mal ve Hizmet Fiyatları
(Yıllık % Değişim)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Grafik 2: Ana Harcama Grupları Yayılım Endeksleri* (Mevsimsellikten Arındırılmış, Üç Aylık Ortalama)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

* Yayılım Endeksi, fiyatı artan maddelerin sayısı ile fiyatı azalan maddelerin sayısı arasındaki farkın toplam madde sayısına oranı olarak hesaplanmaktadır.

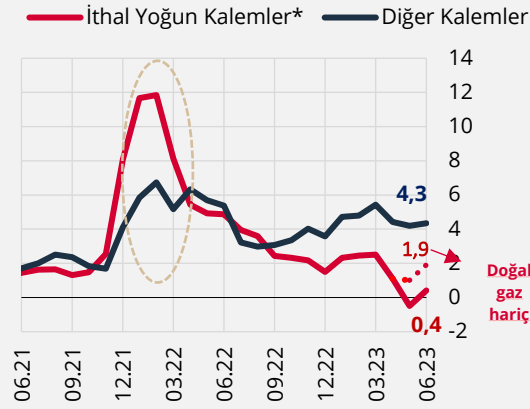
Grupların fiyatlama davranışları arasındaki ayrışma, makroekonomik gelişmelere paralel olarak son dönemde yeniden önem kazanmıştır. Bu bağlamda, öncelikle tüketici fiyat endeksi kalemleri ithal girdi yoğunluğuna göre sınıflandırılmış,² yoğunluğun yüzde 15'in üzerinde olduğu kalemler ve geriye kalanlardan ayrı fiyat endeksleri hesaplanmıştır. Tüketici enflasyonu ithal girdi yoğunluğu ayrımında

¹ Talep Koşullarının Enflasyona Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme, Enflasyon Raporu 2020 IV, Kutu 2.3.

² İthal Girdi Yoğunluğu ve Enflasyon için bakınız Enflasyon Raporu 2022 III, Kutu 2.7.

incelendiğinde, eğilimin bu iki temel grup arasında 2021 yıl sonundaki döviz kuru artışı sonrasında önemli ölçüde ayrıştığı, izleyen dönemde enflasyondaki yükselişi ithal girdi yoğunluğu yüksek kalemlerin sürüklediği gözlenmektedir. 2023 yılına odaklandığımızda ise, eğilimin kur ve ithalat fiyatlarına duyarlılığı yüksek olan kalemlerde yavaşladığı, diğer taraftan başta hizmetler olmak üzere yurt içi gelişmelerin etkisinin daha belirgin olduğu kalemlerde yüksek seyrettiği izlenmektedir (Grafik 3). Nitekim, 2023 yılı ilk yarısındaki birikimli değişimler, en yüksek artışın hizmetler sektöründe olduğuna ve manşet enflasyonun önemli ölçüde üzerinde seyrettiğine işaret etmektedir (Grafik 4). Diğer taraftan temel malda birikimli artış daha ılımlı bir düzeydedir.

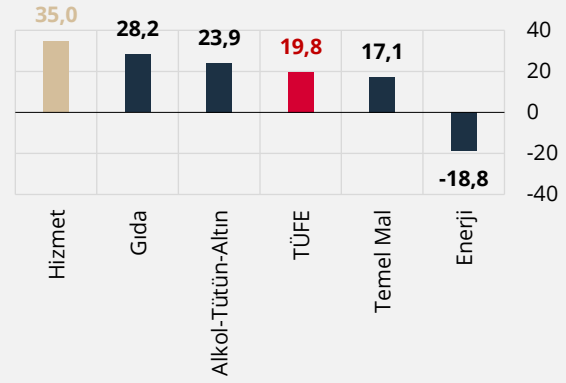
Grafik 3: İthal Girdi Yoğunluğu Yüksek Kalemler ve Diğerlerinde Enflasyon
(Mevsimsellikten Arındırılmış, Üç Aylık Ortalama)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

* İthal girdi yoğunluğu % 15'ten yüksek olan kalemleri içermektedir. TÜFE sepeti içerisindeki ağırlığı % 58,4'dür.

Grafik 4: Tüfe ve Ana Grupların Birikimli Enflasyonları (2023 Yılı İlk Yarısı, %)

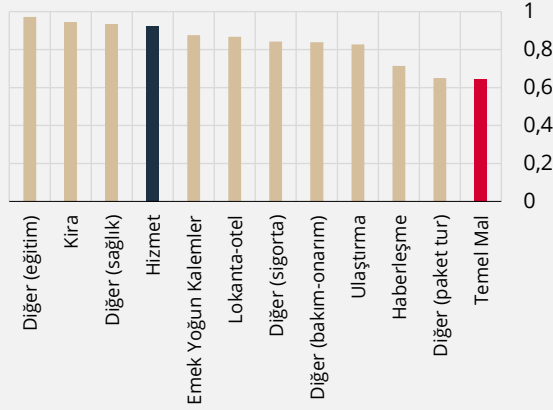

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Temel mal ile hizmetler arasındaki ayrışmaya benzer bir şekilde hizmetler sektörü içinde de heterojen bir yapı söz konusudur. Hizmetler sektörü alt grupları arasında fiyatlandırma davranışı (dönemsel fiyatlandırma, geriye doğru endeksleme), emek yoğunluğu ve girdi kullanımı açısından ayrışma dikkat çekmekte, belirli dönemlerdeki sektörlere özgü dengesizlikler önem kazanabilmektedir.

Hizmetler ve alt grupları yıllık enflasyonları üzerinden çeyreklik veriyle yapılan analiz hizmetler sektöründe ataletin belirgin olduğunu ortaya koymaktadır (Grafik 5). Hizmet grubu içinde dönemsel fiyatlandırmanın yaygın olduğu ve geçmiş enflasyonun yeni fiyat oluşumunda büyük önem arz ettiği eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri ve kira gibi kalemler daha yüksek enflasyon ataleti sergileyerek öne çıkmaktadırlar. Haberleşme hizmetleri ile girdi maliyeti ve kur gibi değişkenlere duyarlılığın yüksek olduğu paket tur gibi kalemlerde ise ataletin daha zayıf olduğu izlenmektedir. Benzer bir görünüm hizmet ile temel mal ana gruplarını kıyasladığımızda da ortaya çıkmakta, hizmetler sektöründe ataletin daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

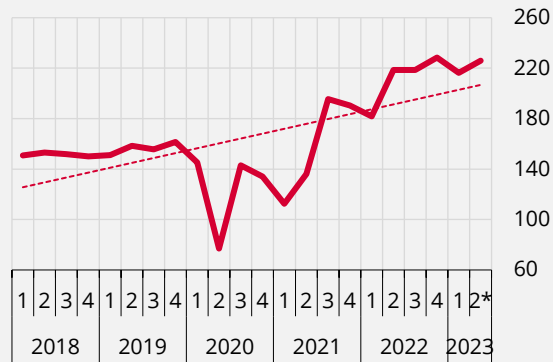
Grafik 5: Hizmetler Sektörü Enflasyonunda Atalet³ (Çeyreklik, Yıllık Enflasyon Üzerinden, 2010-19)

Kaynak: TCMB.

Hizmet sektörü emek-yoğun yapısı gereği ücret gelişmelerinden daha belirgin bir şekilde etkilenmektedir (Kutu 2.6). Hizmet grubu içinde ücret ayarlamalarına en hızlı tepki veren alt gruplar olarak lokanta-otel ile çeşitli bakım-onarım kalemleri öne çıkmaktadır. Bahse konu olan kalemlerden oluşturulan emek yoğun fiyat endeksi ana eğiliminin, yakın dönem gelişmeleriyle uyumlu olarak uzun dönem ortalamasının üzerinde seyrettiği bir görünüm izlenmektedir. Son dönemde asgari ücret artışlarına paralel olarak söz konusu endeks belirgin yükselişler sergilemektedir. (Grafik 6). Enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde, çalışanların satın alma gücünü korumak için ücretlerin geçmiş enflasyonla telafi edilmesi hizmetler sektöründe ataleti güçlendiren önemli bir unsur olmaktadır.

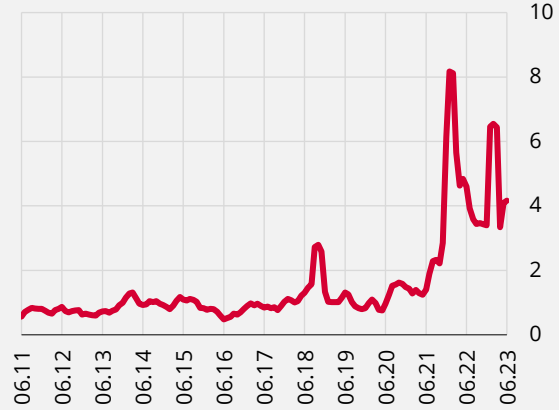
Grafik 7: Yiyecek ve İçecek Hizmetleri Ciro Endeksi (Reelleştirilmiş, Mev. Tak. Arındırılmış)

Kaynak: TÜİK.

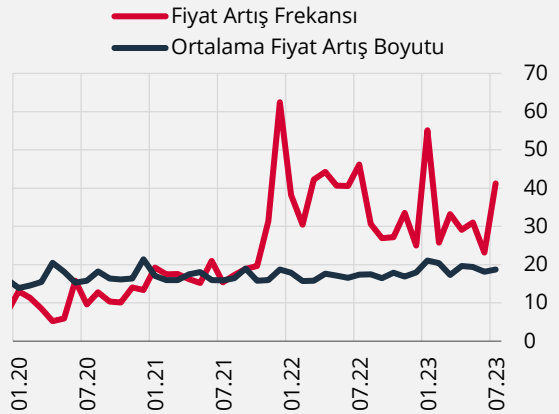
* Mayıs ayı verisidir.

Grafik 6: Emek Yoğun Hizmetler Fiyat Endeksi⁴ (Mevsimsellikten Arındırılmış Aylık Değişim, Üç Aylık Ortalama)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Grafik 8: Yiyecek Hizmetleri Fiyat Artış Sıklığı* ve Boyutu (% Puan)

Kaynak: TCMB, yazarların hesaplamaları.

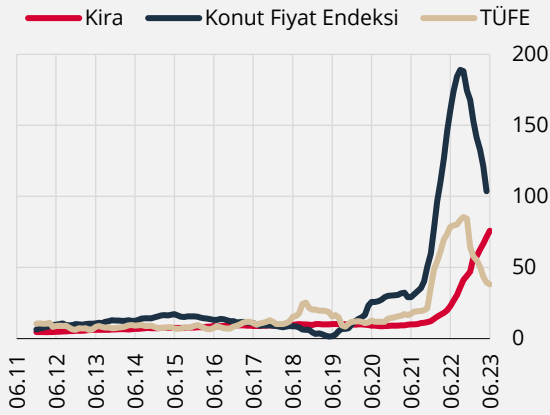
* Takip edilen ürünlerin fiyatlarında ay içinde görülen fiyat artış sayısının toplam ürün sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir

³ Atalet katsayısı her bir grup için $\pi_{i,t} = c + \rho * \pi_{i,t-1} + \varepsilon_t$ denklem tahmininden elde edilmiştir.

⁴ Söz konusu sektörler; bakım-onarım (kişisel taşıma araçları, ev eşyası, ev aletleri, fotoğraf-veri işleme araçları, ayakkabı ve giysi onarımı ile kuru temizleme), ev içi hizmetler, fotoğraf hizmetleri, yiyecek-içecek hizmetleri, oteller-pansiyonlar ile erkek-kadın kuaför ve benzeri hizmetleri içermektedir.

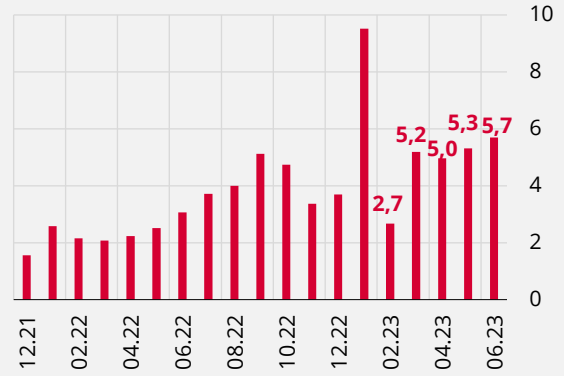
Hizmet grubu içinde emek yoğun yapısının yanı sıra gıda ve akaryakıt gibi girdi fiyatlarından önemli ölçüde etkilenen kalemler de yer almaktadır. Örneğin, lokanta-otel alt grubu, asgari ücret gelişmelerinden belirgin şekilde etkilenen alt gruplardan biriyken söz konusu alt grubun fiyatları üzerinde yemek hizmetlerine konu olan kırmızı et, çay, meşrubat ve ekmeğe başta olmak üzere gıda fiyatlarındaki gelişmeler de büyük önem arz etmektedir. Yemek hizmetleri fiyat dinamiklerine yönelik olarak tahmin edilen denklem sonuçları da gıda gelişmelerinin önemine işaret etmektedir. Tahmin sonuçları, gıda fiyatlarını takiben yemek hizmetleri enflasyonunun reel birim ücretlerdeki gelişmelere de oldukça duyarlı olduğunu göstermektedir.⁵ Ayrıca, yemek hizmetlerine yönelik olarak talep göstergeleri, talep koşullarının, 2020 yılı pandemi sonrasında, 2021 yılı ikinci yarısından itibaren uzun dönem eğiliminin üzerinde seyrederek güçlü görünümünü koruduğuna işaret etmektedir (Grafik 7). Lokanta-otel grubunun diğer bir bileşeni olan konaklama hizmetleri tarafında ise son dönemde turizm talebindeki canlanmanın etkileri izlenmektedir. Yemek hizmetlerindeki fiyatlama davranışlarına ve buradaki değişimin zamanlı bir biçimde tespitine yönelik olarak restoran verileri faydalı bilgiler sunmaktadır. Mikro verilerle yapılan analizler, firmaların ortalama fiyat artış oranında bir değişiklik olmadığını, bu grupta enflasyondaki yükseliş fiyatlarını güncelleyen firma sayısındaki değişikliklerin sürüklediğini göstermektedir (Grafik 8). Tarihsel olarak değerlendirildiğinde ise fiyat artış frekansının asgari ücret, kur gelişmeleri ile özellikle kırmızı et, yağ, un, ekmeğe gibi gıda kalemlerindeki fiyat gelişmelerine duyarlı olduğu izlenmektedir.

Grafik 9: TÜFE, Kira Alt Endeksi ve Konut Fiyat Endeksi (Yıllık % Değişim)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Grafik 10: Kira (Mevsimsellikten Arındırılmış, Aylık % Değişim)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Geriye doğru endeksleme davranışının yaygın olduğu kira alt grubundaki artışlarda, konut piyasasında son yıllarda hâkim olan dengesizliklerin (Grafik 9) de önemli rol oynadığı dikkat çekmektedir. Konut fiyatlarındaki yıllık artış gerileme eğiliminde olmakla birlikte manşet enflasyonun üzerinde seyrederken kira enflasyonu da son bir yıllık dönemde belirgin bir artış eğilimine girmiştir. Mevsimsellikten arındırılmış olarak incelendiğinde, kirada son üç aylık artışın yıllıklandırılmış bazda yüzde 84,4'e karşılık geldiği hesaplanmaktadır (Grafik 10). Kira enflasyonu ve konut fiyatlarındaki değişim amortisman sürelerinin azaldığını ima ederken mevcut eğilimler kira grubu kaynaklı olarak manşet enflasyon üzerindeki risklerin canlı olduğuna işaret etmektedir. Kira artışına getirilen yasal düzenlemeler yeterince etkili olmazken konut piyasasındaki dengesizliklerin ortadan kaldırılması ve geçmiş enflasyona endeksleme davranışının kırılması önem arz etmektedir.

Hizmetler sektörünün, ulaştırma (belediye ile şehir içi yolcu taşımacılığı, tren, otoyol ve köprü ücretleri vb.) ve çeşitli kamu hizmetleri (ehliyet, noter, pasaport vb.) gibi yönetilen/yönlendirilen geriye endeksleme davranışları yüksek alt kalemleri içeriyor olması da grup enflasyonundaki katılığı

⁵ 2010Ç1-2023Ç1 dönemi için tahmin edilen denklemler bağımlı değişken olarak yemek hizmetleri açıklayıcı değişkenler olarak ise taze meyve ve sebze dışı gıda fiyatları, kartla yapılan yemek harcamaları, ücret (asgari ücret veya reel birim ücret), çıktı açığı ve kukla değişkenler içermektedir. Denklemlerde gıda grubunun katsayısı farklı gıda tanımlamalarına göre 0,55-0,66 aralığında tahmin edilmiştir. Benzer biçimde ücretler içinse katsayı tahminleri 0,18-0,22 aralığındadır.

güçlendiren başka bir unsur olmaktadır. Diğer yandan kura duyarlı ve iç talepten önemli ölçüde etkilenen paket turlar ile haberleşme gibi rekabet, teknolojik gelişme ve verimliliğin önemli olduğu sektörlerde enflasyonun görece daha düşük atalet sergilediği izlenmektedir.

Özetle, tüketici sepetinde çekirdek enflasyonun alt kırılımında fiyatlama davranışları arasındaki farklılıkların, makroekonomik gelişmelerle uyumlu olarak, son dönemde belirginleştiği izlenmektedir. Enflasyon dış fiyat etkilerinin yoğun olduğu kalemlerde gerilemiş, enflasyon görünümünde geriye endeksleme davranışı güçlü ve yurt içi fiyat dinamiklerinden etkilenen kalemlerin etkisi öne çıkmıştır. Bu görünüm, makroekonomik şokların hizmet grubu üzerinden etkilerinin zamana yayılmasına neden olmakta ve enflasyona atalet kazandırmaktadır. Son aylarda yaşanan kur artışları ile ücret gelişmelerinin yanı sıra getirilen vergi ayarlamalarının enflasyon üzerinde yarattığı baskının hizmetler sektörü enflasyonundaki olumsuz görünümün sürmesine neden olabileceği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

TCMB (2023). Asgari Ücret Artışının Enflasyona Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme, Enflasyon Raporu 2023-III, Kutu 2.6.

TCMB (2022). İthal Girdi Yoğunluğu ve Enflasyon, Enflasyon Raporu 2022-III, Kutu 2.7.

TCMB (2020). Talep Koşullarının Enflasyona Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme, Enflasyon Raporu 2020-IV, Kutu 2.3.